

VILKA PARTIER ÄGER DE VIKTIGASTE FRÅGORNA?¹

JOHAN MARTINSSON

Sammanfattning

I valrörelsen försöker politiska partier ofta sätta dagordningen så att den fokuserar på deras starka frågor. När partier anses ha den bästa politiken i en fråga används ibland begreppet sakfrågeägarskap. Tanken är att partierna som äger en fråga gynnas i valen om deras frågor står högt på dagordningen i valrörelsen. När vi jämför sakfrågeägarskapet vid tiden för europaparlamentsvalet 2014 och hösten 2016 så ser vi bara små förändringar. Några förändringar är att Sverigedemokraterna nu anses ha en bra politik för invandring och integration av flest väljare, och att Miljöpartiet har tappat mycket av stödet för sin miljöpolitik. Den nuvarande väljaragendan gynnar troligen Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna. Moderaterna däremot äger flera frågor som för närvarande ligger lågt på dagordningen, de har därför potential att stärka sitt opinionsstöd om exempelvis frågor som sysselsättning och ekonomi får en mer central position i debatten när riksdagsvalet 2018 närmar sig.

Det finns många faktorer som kan tänkas påverka vilket parti väljare röstar på. Under valkampanjer står ofta sakfrågorna i centrum. Partierna och deras företrädare lyfter fram olika samhällsproblem och debatterar vad som bör göras i olika frågor. Vilka frågor som lyfts fram och vilka partier som uppfattas ha bäst politik i dessa frågor kan då få stor betydelse. Kombinationen av den politiska dagordningen, vilka frågor som för tillfället anses viktigast, och vilka partier som anses ha bäst politik i dessa frågor, sakfrågeägarskapet, förväntas då ha stor påverkan på utfallet av en valkampanj och på vilka partier som vinner ökat eller minskat stöd.

Både inom den statsvetenskapliga väljarforskningen och i den offentliga debatten används begreppet sakfrågeägarskap (eng. *issue ownership*). Ordvalet är dock lite märkligt då ett parti inte i någon egentlig betydelse av ordet kan "äga" en fråga och sägas kontrollera den på samma sätt som en ägodel i vardagligt språkbruk. Ofta används begreppet liktydigt med att flest väljare anser att ett visst parti har en bra politik (eller "bäst" politik) i en fråga. Detta kan då, åtminstone i teorin, fluktuera snabbt trots den association till stabilitet som ordvalet ofta väcker.

Inom den statsvetenskapliga forskningen har däremot fenomenet mestadels betraktats som just ett stabilt fenomen. En av startpunkterna för teorier om sakfrågeägarskap var Ian Budge och Dennis Farlies banbrytande bok "*Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty-three Democracies*"

(1983). Där porträtteras sakfrågeägarskapet som en stabil och närmast historiskt nedärv egenskap hos de politiska partierna i ett partisystem. Ägarskapet var stabilt mellan val, men den politiska dagordningen varierade och därmed kunde vissa partier gynnas i val där deras ”ägda” frågor stod i centrum för valdebatten, medan andra partier gynnades i andra valkampanjer med en annorlunda dagordning. En följdverkan av denna antagna stabilitet var också att de politiska partierna förutsattes i första hand tävla om att sätta dagordningen till sin fördel snarare än att försöka förändra väljarnas politiska åsikter eller uppfattningar om vilket parti som hade den bästa politiken. Agendakampen snarare än positionskampen kom att bli centralt i analyserna av partiers fram- och tillbakagångar i val.

Sentida forskning har emellertid ifrågasatt denna bild av stabilt sakfrågeägarskap. En del studier började så småningom påtala fall av förändring i ägarskap (se tex Bélanger 2003; Holian 2004; Martinsson 2009). En tidigare studie på svenska data under perioden 1979 till 2010 (Christensen et al 2015) påvisar ett antal intressanta observationer: 1) Huruvida sakfrågeägarskapet ses som stabilt eller lättörsligt beror i stor utsträckning på exakt hur vi definierar förändringar i ägarskapet. 2) Sakfrågeägarskap har generellt sett inte blivit mindre stabilt över tid, snarare har det aldrig varit så stabilt som den tidiga forskningen antog. 3) Sakfrågeägarskap är något mindre stabilt i typiska så kallade prestationsbaserade frågor (eng: *performance issues*) som exempelvis ekonomiska frågor.

I detta kapitel ska vi utforska partiernas sakfrågeägarskap i Sverige inför valet 2018. Kapitlet har två frågor i fokus. För det första ska vi undersöka hur mycket rörlighet vi kan se i sakfrågeägarskapet under de senaste åren i Sverige. Behåller partierna i allmänhet greppet om sina starka frågor eller förändras spelplanen snabbt? Hur mycket förändras egentligen sakfrågeägarskapet över tid, och kan det bäst karaktäriseras som stabilt eller som lättörsligt?

För det andra ska vi undersöka vilka partier som äger de viktigaste sakfrågorna knappt två år före riksdagsvalet 2018. Denna del inbegriper också att analysera vilka partier som har tillgångar i form av att fler tycker om deras politik än som redan sympatiserar med partiet.

Data och metod

Detta kapitel kombinerar data från den nationella SOM-undersökningen 2016 med data från den svenska Europaparlamentsvalsundersökningen 2014. Både SOM-undersökningen och Europaparlamentsvalsundersökningen gjordes i form av en postenkät (för mer information om Europaparlamentsvalsundersökningen 2014, se Berg & Oscarsson 2015). Detta kapitel använder främst de aggregerade fördelningarna, det vill säga hur många av alla svarande som har angett att olika partier har en bra politik i de olika frågorna. Vi gör därför inte här anspråk på att egentligen modellera väljarbeteende, utan kapitlet innehåller främst beskrivande analyser av det aggregerade opinionsläget vid två tidpunkter: våren 2014 samt

hösten 2016. Det finns även en liknande fråga i Riksdagsvalsundersökningen hösten 2014, men den genomförs huvudsakligen som en besöksintervju vilket gör att frågan ställs och kodas något annorlunda. Resultaten bedöms därför inte vara tillräckligt jämförbara med metoderna som används i den nationella SOM-undersökningen och i Europaparlamentsvalsundersökningen och den används därför inte i detta kapitel.

Det frågeinstrument som detta kapitel huvudsakligen baseras på är en enkätfråga som lyder ”Vilket eller vilka partier tycker du har en bra politik på följande området?”. Flera partier kunde markeras, liksom svarsalternativet ”ingen uppfattning”. Totalt räknades nio sakfrågeområden upp. Denna fråga var identisk i den nationella SOM-undersökningen 2016 och i Europaparlamentsvalsundersökningen.

Integration, utbildning och sjukvård i toppen av dagordningen

Låt oss först rekapitulera vilka frågor som finns överst på väljarnas dagordning och uppfattas som viktiga. Ända sedan 1987 har SOM-institutet ställt en öppen fråga i de årliga undersökningarna om vilka frågor eller samhällsproblem som de tycker är viktigast i Sverige idag. I SOM-undersökningen 2016 är det integrations- och invandringsfrågor som anges av flest respondenter. Hela 45 procent av alla som besvarade enkäten nämnde detta problemområde. Som nummer två ser vi utbildnings- och skolfrågor med 34 procent, och på tredje plats ligger sjukvården med 29 procent. Arbetsmarknad och sysselsättning som mestadels har legat högt på medborgarnas agenda i Sverige har nu minskat i betydelse fyra år i rad och nämns nu år 2016 endast av 13 procent som ett av de viktigaste problemen jämfört med 38 procent 2012. I övrigt är det värt att notera att lag och ordning ökar kraftigt från att bara ha nämnts av 5 procent 2015 till att år 2016 nämnas av 12 procent och nu hamna på sjunde plats bland olika frågor och samhällsproblem. Det kan alltså vara värt att fästa extra uppmärksamhet på dessa frågor när vi undersöker vilka partier medborgarna tycker har en bra politik på de olika områdena (för en komplett redovisning av viktiga samhällsproblem 1986–2016, se inledningskapitlet i denna volym). Vi har i den nationella SOM-undersökningen 2016 och i Europaparlamentsvalsundersökningen 2014 tämligen god täckning i frågan om vilka partier som har en bra politik för de viktigaste frågorna. Av utrymmesskäl begränsades dock antalet sakfrågeområden till 9 i enkäterna, och bland de som saknas märks sjukvården på tredje plats 2016 och lag och ordning som stigit markant på agendan.

Sakfrågeägarskap våren 2014 och hösten 2016

Tabell 1 nedan visar andelen som säger att de olika partierna hade en bra politik på de nio olika områdena för både våren 2014 och hösten 2016. Den nationella SOM-undersökningen genomfördes från september 2016 till februari 2017, men

i allt väsentligt kom svaren på postenkäten in mellan september och november och kan därför främst sägas karaktärisera hösten 2016.

Även Piratpartiet ingick i frågan 2014, men då partiet inte fick representation i Europaparlamentet och heller inte ingår i SOM-undersökningen 2016 redovisas dessa siffror inte här. I tabell 1 ramar vi in andelen bra politik för det parti som uppnår den högsta siffran respektive år.

Vi börjar med att undersöka läget vid tidpunkten för Europaparlamentsvalet i maj 2014. För det första ser vi att frågan var svår att besvara för många väljare. Generellt sett väljer omkring en tredjedel att säga att de inte har någon uppfattning om partiernas politik, och för försvarspolitiken var andelen så hög som 52 procent. Lättast att ta ställning hade deltagarna när det gäller ekonomi, social välfärd och miljö.

Vi ser 2014 ett mycket tydligt mönster där Socialdemokraterna och Moderaterna, ledarpartierna för de två stora politiska blocken, äger de flesta frågorna. Endast miljöfrågan har ett annat parti som sakfrågeägare där hela 47 procent säger att Miljöpartiet har en bra politik. Det är i själva verket den högsta siffran som något parti lyckas skrapa ihop för något frågeområde i Europaparlamentsvalsundersökningen 2014. Visserligen hade Miljöpartiet kraftig medvind och gjorde ett rekordval med hela 15 procent av rösterna i valet till Europaparlamentet 2014, men det är likväl en imponerande siffra. I övrigt bedöms Moderaterna av flest ha en bra politik på sina klassiska områden som ekonomin, försvaret och skatterna. Socialdemokraterna å andra sidan har enligt flest svarande bra politik när det gäller sysselsättningen, skolan, välfärden, jämställdheten och invandringen.

När det gäller sysselsättningen så har Moderaterna och Socialdemokraterna länge kämpat om ägarskapet av frågan. Skillnaderna mellan partierna minskade mot slutet av 1990-talet och i samband med valet 2006 lyckades Moderaterna samtidigt med bildandet av Alliansen ta över Socialdemokraternas historiska ägarskap av sysselsättningsfrågan (för mer om detta se Oscarsson & Holmberg 2008; Martinsson 2009). Vi kan även notera att trots att Sverigedemokraterna får den näst högsta siffran när det gäller invandringspolitiken med 17 procent så är det våren 2014 ännu fler – 21 procent – som anser att Socialdemokraterna har en bra politik på området. Vi ska nu gå vidare med att analysera läget inför valet 2018 genom att använda den nationella SOM-undersökningen 2016 och se hur läget har förändrats.

Det mest slående när vi analyserar resultaten från hösten 2016 är hur lika de är resultaten från våren 2014. Detta trots att mycket skiljer de två undersökningarna åt. Det har gått nästan två och ett halvt år. Europaparlamentsvalsundersökningen genomfördes direkt efter ett val. Det var dessutom ett val till Europaparlamentet vilket gjorde att valdebatten naturligt fick en lite annan betoning än den svenska politiska debatten vanligen har. Undersökningarna skiljs dessutom åt av den stora flyktingkrisen hösten 2015 som på många sätt förändrade svensk politik. Trots dessa kontextuella skillnader är resultaten tämligen lika. Det visar på en hög stabilitet i partiernas sakfrågeägarskap.

Tabell 1 Andel "bra politik" för samtliga partier inom nio sakfrågeområden i Europaparlamentsvalsundersökningen 2014 och i den nationella SOM-undersökningen 2016 (procent)

	V	S	C	L	M	KD	MP	SD	FI	Ingen uppf.
Ekonomi										
2014	9	30	7	12	39	6	8	2	2	31
2016	7	23	7	8	34	4	3	5	1	35
Sysselsättning										
2014	11	35	8	10	27	5	8	3	2	35
2016	6	24	11	9	27	5	3	4	1	36
Skola/utbildning										
2014	12	30	5	22	15	6	11	2	3	33
2016	8	22	6	19	17	6	6	4	1	35
Social välfärd										
2014	17	42	7	11	14	10	10	8	4	31
2016	12	31	9	10	17	6	4	7	2	33
Försvar										
2014	5	18	4	10	21	4	4	4	2	52
2016	4	16	4	11	22	3	2	7	1	46
Jämställdhet										
2014	18	28	7	12	12	6	15	2	25	34
2016	13	23	10	10	16	6	7	4	10	37
Invandring										
2014	11	21	6	11	13	6	12	17	6	40
2016	8	19	7	7	17	5	5	21	3	33
Skatter										
2014	12	28	6	10	30	6	8	2	2	33
2016	9	21	7	8	29	5	3	5	1	35
Miljö										
2014	10	14	17	6	11	4	47	2	3	30
2016	8	14	16	5	14	3	23	3	1	38

Kommentar: Procentbasen är samtliga som besvarade formuläret, det vill säga 2 079 personer 2014 och 1 592 personer 2016. I denna tabell har de som hoppade över hela frågan sammanförts med de som kryssade i "ingen uppfattning".

Källa: Europaparlamentsvalsundersökningen 2014 och den nationella SOM-undersökningen 2016.

Det finns dock några skillnader värda att lyfta fram. För det första har Moderaterna hösten 2016 med knapp marginal tagit över sysselsättningsfrågan från Socialdemokraterna igen. Som vi såg inledningsvis tillhör dock den frågan inte längre de viktigaste frågorna enligt väljarna. Under de två dryga år som gått har Sverigedemokraterna 2016 även lyckats bli det parti som flest väljare tycker har en bra politik på invandrings- och integrationsområdet. Skillnaden mellan Socialdemokraterna och

Sverigedemokraterna är visserligen inte stor, men har nu vägt över till Sverigedemokraternas favör. Sammantaget har Socialdemokraterna tappat ägarskapet i två frågor och går från att anses ha en bra politik av flest i tidigare fem frågor till nu tre.

Miljöpartiet har också tappat mycket i sin stora profilfråga – miljön – ned från imponerande 47 procent 2014 till 23 procent i SOM-undersökningen hösten 2016. Detta utgör en ovanligt kraftig förändring och avståndet är nu inte mer än 7 procentenheter till den närmaste utmanaren Centerpartiet. Feministiskt initiativ har också tappat kraftigt i sin profilfråga jämställdhet, ned från 25 procent 2014 till 10 procent 2016. Men i huvudsak kvarstår de stora dragen från tidigare. Rörligheten i frågeägarskapet är inte generellt sett särskilt stor trots de skilda kontexterna, vi känner fortfarande klart igen mönstret från 2014. Samtidigt ser vi tydligt några fall av förändring.

I de frågor som är viktigast för väljarna två år innan valet – invandring och utbildning – är det Sverigedemokraterna respektive Socialdemokraterna som av flest anses ha en bra politik. Dessa två partier tycks också nu inför sommaren 2017 enligt de senaste opinionsmätningarna vara de två största partierna i svensk politik medan Moderaternas opinionsstöd har sjunkit ned till tredje plats (till exempel enligt Novus väljarbarometer mars-maj 2017, www.novus.se). Sjukvården som ligger på tredje plats ingick inte i SOM-undersökningens frågebatteri, men enligt andra opinionsinstitut verkar Socialdemokraterna ha övertaget när det gäller sjukvårdsfrågor (se t ex Novus januarimätning 2017). Det är också värt att notera att Moderaterna trots allt bedöms ha en bra politik i många frågor, men att dessa frågor, som exempelvis ekonomi, sysselsättning och skatter eller försvaret, för tillfället inte ligger särskilt högt på agendan. Om dagordningen förändrades skulle även partiernas ställning i opinionen kunna göra det.

För vilka partier är politiken mer populär än partiet?

De stora partierna tenderar att äga de flesta sakfrågor. I första hand tänker vi oss att dessa partier är större än andra partier just på grund av att deras politik är populär bland många väljare, även om vi också kan föreställa oss den omvända processen, där en generellt positiv bild av ett parti sprider sig till bedömningen av deras politik. Men för att förstå sakfrågeägarskapet och hur det kan påverka partiernas popularitet när dagordningen förändras behöver vi också sätta politikbedömningen i relation till partiernas storlek. Det är två helt olika situationer om exempelvis 15 procent tycker att ett parti har en bra politik i en fråga om partiet samlar 5 procent av väljarkåren eller om partiet samlar 30 procent av väljarna. Särskilt tydligt blir detta om vi föreställer oss att sakfrågan har varit undanskymd men plötsligt stiger på dagordningen och blir viktig för allt fler väljare. Ett parti som tidigare samlade 5 procent av väljarna har då sannolikt goda chanser att dra nytta av sitt sakfrågeägarskap, medan ett 30-procentsparti troligen inte gynnas på samma sätt om 15 procent tycker de har en bra politik i frågan. Och detta oavsett om 15 procent råkar vara den högsta siffran bra politik något parti uppnår. För

att bättre förstå hur en förändrad dagordning skulle kunna påverka stödet för partierna behöver vi sätta andelen bra politik i relation till partiernas storlek för att på detta sätt kontrollera för storleken.

Vi ska därför avrunda detta kapitel med att analysera vilka partier som har en politik som är populär bland fler än vad partiet självt är (jämför med analyserna i Annika Fredéns kapitel i denna volym). Tanken är att sådana frågor har potentialen att gynna partiet väljarmässigt. Om frågor där politiken är mer populär än partiet stiger på agendan kan det gynna partiet ifråga. Vi sätter helt enkelt sakfrågeägarskapet i relation till partiernas storlek. Detta får också effekten av att vi lättare kan se detaljerna bortom Socialdemokraternas och Moderaternas dominans i de flesta sakfrågor i kraft av sin storlek. I tabell 2 redovisas därför procentandelen som säger att partiet har en bra politik inom ett område minus andelen som säger att de tycker bäst om det partiet (bland samtliga svarande, det vill säga inklusive de som inte har uppgett något svar på frågan om bästa parti).

På samma sätt som tidigare markerar vi det parti som har mest positiva siffror genom att rama in siffran i tabellen. Det mest slående i tabell 2 är att vänsterblocket i form av Socialdemokraterna och Vänsterpartiet när vi räknar på detta sätt inte äger en enda fråga. I inget fall har S eller V på något av de nio områdena störst andel överskott av väljare som anser att de har en bra politik i förhållande till andelen som anser att de är det bästa partiet. På deras starkaste område, social välfärd, har Liberalerna ett lika stort positivt överskott (6 procentenheter). I övrigt föreligger i själva verket ytterst få frågor där partierna till vänster uppvisar ett positivt nettoöverskott.

Tabell 2 Andel "bra politik" i förhållande till andelen som anger att de tycker bäst om partiet, 2016 (procent)

	V	S	C	L	M	KD	MP	SD	FI
Ekonomi	+1	-2	+1	+4	+14	+1	-2	-7	-1
Sysselsättning	0	-1	+5	+5	+7	+2	-2	-8	-1
Skola/utbildning	+2	-3	0	+15	-3	+3	+1	-8	-1
Social välfärd	+6	+6	+3	+6	-3	+3	-1	-5	0
Försvar	-2	-9	-2	+7	+2	0	-3	-5	-1
Jämställdhet	+7	-2	+4	+6	-4	+3	+2	-8	+8
Invandring	+2	-6	+1	+3	-3	+2	0	+9	+1
Skatter	+3	-4	+1	+4	+9	+2	-2	-7	-1
Miljö	+2	-11	+10	+1	-6	0	+18	-9	-1

Kommentar: Procentbasen är samtliga som besvarade formuläret som innehåll denna fråga, det vill säga 1 592 personer. Siffrorna i tabellen visar andelen som har angett att partiet har en bra politik på området minus andelen som har angett att de tycker partiet är det bästa partiet. Det parti som har mest positiva siffror för varje område har ringats in. Frågan om parti de tycker bäst om lyder: "Vilket parti tycker du bäst om idag?".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

De mest tydliga profilområdena när vi räknar på detta sätt är ekonomi där Moderaterna har en nettosiffra på +14, skolan där Liberalerna har +15 och miljön där Miljöpartiet ligger på +18. Även Sverigedemokraterna har i sin profilfråga invandring en politik som är populär bland substantiellt fler än partiet i sig med +9. Detsamma gäller för Feministiskt initiativ med +8 för sin jämställdhetspolitik. Dessa frågor där klart fler tycker att partiet har en bra politik än som tycker bäst om partiet kan sägas utgöra *agendavinnarfrågor*, frågor där partiet kan gynnas i valet om det lyckas få upp sakfrågan högre på väljarnas dagordning.

Sammantaget ser vi en bild där den nuvarande väljaragendan kan antas gynna Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna. Men det är svårt att se att Vänsterpartiet och Socialdemokraterna har möjlighet att ytterligare stärka sitt opinionsstöd genom att arbeta med att driva agendan i sin riktning. Bland allianspartierna däremot är det tydligt att framförallt Moderaterna skulle kunna gynnas av en vändning där ekonomi och sysselsättning fick ett större utrymme i debatten då de har en mycket stark profil i dessa frågor, särskilt i förhållande till partiets generella popularitet.

Den övergripande bilden är att det inte tycks pågå några större övertaganden eller förändringar vad gäller sakfrågeägarskapet i svensk politik de senaste åren. Några få undantag finns, men där handlar det snarare om att en tidigare tydlig sakfrågeägare har tappat i sin fråga men att inget annat parti har förmått ta en ny ledarroll, som till exempel Miljöpartiets stora tapp i miljöfrågan mellan 2014 och 2016. Den stora bilden är snarare att det är kampen om dagordningen som är central inför valet 2018 och inte kampen om väljarnas bedömning av partiernas politik.

Det nya frågebatteriet i den nationella SOM-undersökningen kommer vara ett värdefullt mätinstrument för att långsiktigt följa sakfrågeägarskapet i svensk politik. Till skillnad från en del andra undersökningar om sakfrågeägarskap som ofta efterfrågar vilket parti som har "bäst politik" har vi i den nationella SOM-undersökningen valt att istället fråga människor vilket eller vilka partier som har en "bra politik". Detta öppnar för att ange fler partier och vi kan därmed förhoppningsvis lättare fånga upp situationer när ingen entydig sakfrågeägare finns eller när en förändring är på väg att ske.

Not

- ¹ Den fråga om sakfrågeägarskap som detta kapitel huvudsakligen bygger på har ställs i samverkan med Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet (www.valforskning.pol.gu.se).

Referenser

- Bélanger, Éric (2003). "Issue Ownership by Canadian Political Parties, 1953–2001", *Canadian Journal of Political Science*, 36, 539–58.
- Budge, Ian & Dennis Farlie (1983). *Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty-three Democracies*. London: George Allen and Unwin.
- Christensen, Love, Stefan Dahlberg & Johan Martinsson (2015). "Changes and Fluctuations in Issue Ownership: The Case of Sweden 1979–2010", *Scandinavian Political Studies*, 38:2, 137–57.
- Holian, David B. (2004). "He's Stealing My Issues! Clinton's Crime Rhetoric and the Dynamics of Issue Ownership", *Political Behavior*, 26, 95–124.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2008). *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Martinsson, Johan (2009). *Economic Voting and Issue Ownership: An Integrative Approach*. Gothenburg: Department of Political Science, University of Gothenburg.
- Berg, Linda & Henrik Oscarsson (2015). *Supervalåret 2014*. Stockholm: SCB.

